

Στην έννοια αυτή ή φιλοσοφία είναι ή επιστήμη τῶν ἀπολύτων καί ἀναγκαίων ἀρχῶν τοῦ καθαροῦ λόγου στην ἀναγκαία υπέρβασή του ἔξω ἀπό τὰ ὄρια τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου καί τῆς ἐμπειρίας καί στη θεμελίωση τῆς μεταφυσικῆς ὡς υπερβατικῆς φιλοσοφίας στο ἀπόλυτο νόημά της.

Ἡ μεταφυσική, στο ὑψηλότερο αὐτό νόημα, βεβαιώνει τήν ὑπαρξη καί τήν πνευματική οὐσία τοῦ υπερβατικοῦ καί μεταφυσικοῦ νοητοῦ κόσμου καί πραγματοποιεῖ τόν υπέρτατο σκοπό καί προσορισμό τῆς φιλοσοφίας, ὡς ἐπιστήμης τῶν ἀπολύτων κι' αἰωνίων ἀρχῶν καί σκοπῶν τοῦ κόσμου καί τῆς δημιουργίας, τοῦ πνεύματος καί τῆς ζωῆς.

Καθίνας ἀπό τούς δυὸ μεγάλους κλάδους τῆς μεταφυσικῆς στην ἐνδοκοσμική της έννοια (τούς κλάδους τῆς μεταφ. τῆς φύσης καί τῆς μεταφ. τῶν ἠθῶν) στην ὄλη ἀρχιτεκτονική τοῦ συστήματος τοῦ Κάντ ἔπρεπε νά περιλάβη τρία κυρίως ἔργα, α') Ἐνα γενικό προεισαγωγικό ἔργο τῶν γενικῶν ἀρχῶν, β') Τήν κριτική τοῦ καθαροῦ λόγου (ὡς καθαροῦ θεωρητικοῦ λόγου στόν πρώτο κλάδο καί ὡς καθαροῦ πραχτικοῦ λόγου στό δεύτερο κλάδο) καί γ') Τὸ σύστημα τοῦ καθαροῦ λόγου (ξεχωριστά ὡς καθαροῦ θεωρητικοῦ λόγου καί ὡς καθαροῦ πραχτικοῦ λόγου).

Ἀπό τόν πρώτο κύκλο τῆς μεταφ. τῆς φύσης ὁ Κάντ ἔγραψε μόνο τὶς Μεταφυσικὲς Ἀρχές τῆς φυσικῆς ἐπιστήμης καί τήν Κριτική τοῦ καθαροῦ θεωρητικοῦ λόγου, ὁ θάνατος ὅμως δὲν τὸν ἄφησε νά τελειώσῃ καί τὸ σύστημα τοῦ καθαροῦ λόγου, τὸ κύριο καί κεντρικό ἔργο ὅλης τῆς φιλοσοφίας του, πὸν εἶχε ἀρχίσει κι' ἔγραψε στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του'. Ἀπ' τὸ δεύτερο ὅμως κύκλο τῆς μεταφυσικῆς τῶν ἠθῶν ὁ Κάντ ἔγραψε καί τὰ τρία ἔργα τοῦ ἀρχιτεκτονικοῦ διαγράμματός του, τὶς Ἀρχές τῆς Μεταφυσικῆς τῶν ἠθῶν, τήν Κριτική τοῦ πραχτικοῦ λόγου καί τὴ Μεταφυσική τῶν ἠθῶν σὲ δυὸ μέρη (Διδασκαλία τοῦ Δικαίου καί Διδασκαλία τῆς Ἀρετῆς).

Οἱ Ἀρχές τῆς Μεταφυσικῆς τῶν ἠθῶν, εἶναι τὸ πρώτο ἠθικό ἔργο τῆς κριτικῆς περιόδου τῆς φιλοσοφίας τοῦ Κάντ· στο ἔργο αὐτὸ ἐρευνᾶται κριτικά ή υπέρτατη ἀρχή τοῦ ἠθικοῦ κόσμου καί θεμελιώνεται ή ἠθική. Ἀλλ' ὅπως ὅλα τὰ μέρη τῆς ὅλης φιλοσοφίας τοῦ Κάντ δὲν εἶναι ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὸ ὄλο, ἀλλ' εἶναι ὀργανικά μέρη τοῦ συνόλου καί φωτίζονται ἀπὸ τὸ βαθύτερο μεταφυσικό σκοπὸ τῆς ὅλης δημιουργίας του, τὸ ἴδιο καί ή ἠθική τοῦ Κάντ εἶναι ὀργανικό μέρος τοῦ ὄλου φιλοσοφικοῦ συστήματός του καί φωτίζεται ἀπὸ τὸ φῶς τῆς κεντρικῆς ιδέας τοῦ συστήματος, τὸ φῶς τῆς μεταφυσικῆς ὡς φιλοσοφίας τοῦ υπεραἰσθητοῦ. Ἡ ἠθική φιλοσοφία τοῦ Κάντ θέτει καί λύει μὲ τὸν πιὸ θαυμαστὸ τρόπο τὸ αἰώνιο ἠθικό πρόβλημα τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς. Στὸν κύκλο ὅμως τῆς Καντιανῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας τὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα συντρίβοντας συνάμα τὰ δεσμὰ τῆς αἰσθητικῆς φύσης τοῦ ἀνθρώπου καί τοῦ ἐμπειρικοῦ αἰσθητοῦ κόσμου καί ξεπερνώντας τὸν ἀδιαπέραστο ἀπὸ τὸ θεωρητικό λόγο κύκλο τῆς πεπερασμένης ἀνθρώπινης φύσης υψώνεται στο

1. Ἀπ' τὸ ἔργο αὐτὸ σώζονται σήμερα μόνο ἀποσπάσματα. Δὲς στο τέλος τοῦ βιβλίου τὸν πίνακα τῶν ἔργων τοῦ Κάντ.

ἄπειρο τοῦ ὑπερβατικοῦ καὶ νοητοῦ κόσμου καὶ βρίσκει σ' αὐτὸ τὴν ἀπόλυτη πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ λύτρωση τῆς ζωῆς, ποὺ εἶναι ὁ ὑπέροτατος καὶ θειότατος σκοπὸς τῆς φιλοσοφίας καὶ κάθε ὑψηλῆς πνευματικῆς δημιουργίας στὸν κόσμο. Ἡ ἠθικὴ φιλοσοφία τοῦ Κάντ δὲν εἶναι ἀνεξάρτητη καὶ αὐτόνομη ἀπὸ τὴ μεταφυσικὴ (στὸ ὑψηλότερο νόημά της). Ἡθικὴ καὶ μεταφυσικὴ συμπλέκονται καὶ συνδέονται ἀχώριστα καὶ ἀκατάλυτα. Ἡ μεταφυσικὴ τοῦ Κάντ ὡς καθαρὴ ὑπερβατικὴ φιλοσοφία (ἀναγκαία γνώση τοῦ ὑπερμισθητοῦ) θεμελιώνεται ἀπάνω στὴν ἠθικὴ του. Μὲ τὴν ἠθικὴ του φιλοσοφία ὁ Κάντ ὑψώνεται στὴν ἠθικὴ του θεολογία καὶ ἀπάνω στὴν ἠθικὴ του οἰκοδομεῖ ὁλόκληρο τὸ πνευματικὸ οἰκοδόμημά του, τὸ οἰκοδόμημα τῆς κριτικῆς ἠθικῆς μεταφυσικῆς.

Ἡ ἠθικὴ ὅμως φιλοσοφία τοῦ Κάντ συνδέεται στενότερα καὶ μὲ τὴ θεωρητικὴ του φιλοσοφία. Ἡ τελεία συνεπῶς κατανόηση τῆς ἠθικῆς φιλοσοφίας καὶ τῶν ἀρχῶν της ὡς καὶ τῆς ἠθικῆς μεταφυσικῆς προϋποθέτει τὴ βαθιὰ γνώση καὶ τὴν τελεία κατανόηση τοῦ πρώτου μέρους τῆς μεταφυσικῆς στὴν ἐνδοκοσμικὴ τῆς ἔννοια, τῆς θεωρητικῆς φιλοσοφίας. Καὶ ἡ ἠθικὴ καὶ ἡ ἠθικὴ θεολογία τοῦ Κάντ θεμελιώνονται ἀπάνω στὴν ἔννοια τῆς ὑπερβατικῆς ἐλευθερίας. Ἄλλ' ἡ ἔννοια τῆς ἐλευθερίας σ' ὄλο τὸ σύστημα τοῦ Κάντ στηρίζεται ἀπάνω στὴν κεντρικὴ γνωσιολογικὴ θεωρία του, τὴ θεωρία τοῦ γνωσιοθεωρητικοῦ ὑπερβατικοῦ ἢ κριτικοῦ ἰδεαλισμοῦ. Συνεπῶς εἶναι ἀναγκαία κι' ἐπιβάλλεται ἀπόλυτα ἡ προεισαγωγικὴ ἀνάπτυξη τῶν γενικῶν ἀρχῶν τῆς θεωρητικῆς του φιλοσοφίας. Δίχως τὴ γνώση τῶν ἀρχῶν αὐτῶν εἶναι πολὺ δυσκολονόητα τὰ δυὸ πρώτα μέρη τῶν Ἀρχῶν τῆς Μεταφυσικῆς τῶν ἠθῶν, τελείως ὅμως ἀκατανόητο τὸ τρίτο μέρος. Οἱ λόγοι αὐτοὶ μᾶς ἐπιβάλλουν ν' ἀναπτύξουμε τὶς γενικὲς ἀρχὲς καὶ τὰ γενικὰ συμπεράσματα τῆς θεωρητικῆς φιλοσοφίας ἀπ' τὴν ἀνάπτυξη αὐτὴ θὰ φωτιστῆ καὶ ἡ ἐσωτερικὴ ἐξέλιξη τῆς σκέψης τοῦ Κάντ καὶ ὁ βαθύτερος ἐσωτερικὸς δεσμὸς τῶν δυὸ μεγάλων κόσμων τῆς φιλοσοφίας του, τοῦ θεωρητικοῦ καὶ τοῦ ἠθικοῦ.

IV. Η ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ ΚΑΝΤ

α') ΤΟ ΓΝΩΣΙΟΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΡΟΒΛΗΜΑ ΚΑΙ Ο ΚΡΙΤΙΚΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΟΥ ΚΑΝΤ

Ἡ μεταφυσικὴ τῆς φύσης ἢ θεωρητικὴ φιλοσοφία στὴν ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ ὅλου συστήματος τοῦ Κάντ διαιρεῖται σὲ δυὸ μεγάλα μέρη, τὴ γνωσιοθεωρία καὶ τὴν καθαρὴ μεταφυσικὴ. Ἀπὸ τὰ δυὸ ὅμως αὐτὰ μέρη ὁ Κάντ δὲν κατώρθωσε νὰ δώσῃ στὴν ἀνθρωπότητα τὸ δεύτερο μέρος. Ὡς γενικὴ μόνον εἰσαγωγὴ στὴ μεταφυσικὴ τῆς φύσης ὁ Κάντ ἐδημοσίευσε στὰ 1786 τὶς Μεταφυσικὲς ἀρχὲς τῆς φυσικῆς. Ἐπίσης στὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του ἔγραφε ἓν ἄλλο ἔργο ἀφιερωμένο στὴ μεταφυσικὴ τῆς φύσης, μὲ τὸν τίτλο «Übergang von den metaphysischen Anfangsgründen der Natur-

wissenschaft zur Physik» (Μετάβαση ἀπὸ τὶς μεταφυσικὲς ἀρχὲς τῆς ἐπιστήμης τῆς φύσης στὴ φυσική). Τὸ ἔργο ὁμῶς αὐτὸ δὲν ἐτελείωσε καὶ μόνο κομμάτια ἐσώθηκαν ἀπ' αὐτό.¹

Ἀπὸ τῆ θεωρητικῆ του φιλοσοφία ὁ Κάντ ἔδωσε στὸν κόσμον τελειωμένη μόνο τῆ γνωσιοθεωρία του μὲ τὴν κριτικὴ τοῦ καθαρῦ λόγου. Στὸ ἔργο του αὐτὸ ὁ Κάντ πραγματεύεται τὸ αἰώνιο γνωσιοθεωρητικὸ πρόβλημα τοῦ κόσμου, τὸ πρόβλημα τοῦ πνεύματος καὶ τῆς ἀλήθειας.

Τὸ κύριο καὶ κεντρικὸ πρόβλημα τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ἦταν τὸ μεταφυσικὸ πρόβλημα τοῦ κόσμου, τὸ πρόβλημα τοῦ ὄντως ὄντος.² Ἀντίθετα τὸ κεντρικὸ πρόβλημα τῆς νεώτερης φιλοσοφίας εἶναι τὸ γνωσιολογικὸ πρόβλημα.³

Τὸ πνευματικὸ πρόβλημα παίρνει ξεχωριστὴ σημασία στὴν πνευματικὴ ζωὴ καὶ ἱστορία τοῦ νεώτερου κόσμου μὲ τὴν Καρτεσιανὴ φιλοσοφία. Ὁ Descartes μὲ τὰ κοσμοξακουσμένα ἔργα του «Discours de la méthode» «Méditations métaphysiques» καὶ «Les principes de la philosophie» ὑψωσε ὡς πρῶτο καὶ κύριο σκοπὸ τῆς φιλοσοφίας τοῦ κόσμου τὴν ἀπόλυτη πνευματικὴ βεβαιότητα. Ἀλλ' ἡ φιλοσοφικὴ βεβαιότητα στὸ φιλοσοφικὸ σύστημα τοῦ Descartes, ὅπως καὶ σ' ὄλο τὸ νεώτερο κόσμον, βγαίνει ἀπὸ τὴν ἀμφιβολία ὅπως ἀπ' τὸ χάος ὁ κόσμος καὶ ἀπ' τὴ νύχτα τὸ φῶς.

Ἡ φιλοσοφία τοῦ Descartes εἶχε τεραστίαν ἐπίδραση σ' ὅλη τὴ φιλοσοφία τοῦ 17ου καὶ τοῦ 18ου αἰώνα. Μὲ τὴν ἐπίδραση τῆς σκέψης καὶ τῆς μεθοδολογίας τοῦ Descartes ἡ προκαντιανὴ φιλοσοφία κυρίως ἀγωνίζεται νὰ φωτίσῃ καὶ λύσῃ τὸ μεγάλο καὶ αἰώνιο γνωσιοθεωρητικὸ πρόβλημα τοῦ κόσμου. Γύρω ἀπ' τὸ πρόβλημα αὐτὸ συνάπτονται ἀληθινοὶ πνευματικοὶ ἀγῶνες καὶ δίνονται τιτανικὲς πνευματικὲς μάχες. Οἱ δυὸ ἀντίθετοι κόσμοι, ποὺ συγκρούονται καὶ ἀγωνίζονται, εἶναι ἀπ' τὸ ἓνα μέρος οἱ νοολογικοὶ (rationalistes) καὶ οἱ δογματικοὶ καὶ ἀπ' τὸ ἄλλο μέρος οἱ ἐμπειρικοὶ καὶ οἱ σκεπτικοί. Ἡ δογματικὴ - νοολογικὴ φιλοσοφία Descartes - Spinoza - Leibniz - Wolff δέχεται ὡς πηγὴ τῆς γνώσης τὸ πνεῦμα, ἡ ἐμπειρικὴ ὁμῶς φιλοσοφία Fr. Bacon - Hobbes - Berkeley - Locke - Hume - Condillac δέχεται ὡς γνωστικὴ πηγὴ τοῦ ἀνθρώπου μόνο τὴν ἐμπειρία.

Ἀποτέλεσμα τῶν συγκρούσεων καὶ τῶν πνευματικῶν ἀγῶνων τῶν δυὸ αὐτῶν κόσμων ἦταν νὰ κλονιστῆ ἡ πίστις τοῦ κόσμου στὸν ἀνθρώπινο λόγο καὶ ἡ ἀνθρωπότητα νὰ βρεθῆ μπρὸς στὴν ἄβυσσον τοῦ νεώτερου σκεπτικισμοῦ

1. Δὲς E. Adickes, Kants Opus postumum. Berlin, 1920.

2. Καὶ στὸ ζήτημα αὐτὸ τὸ ἀρχαῖο ἑλληνικὸ φιλοσοφικὸ πνεῦμα ἔβλεπε τὴν ἀλήθεια. Τὸ κύριο πρόβλημα τῆς φιλοσοφίας δὲν μπορεῖ ποτὲ νὰ ἴναι ἄλλο ἀπὸ τὸ μειωφυσικὸ πρόβλημα. Ἡ γνώση εἶναι μέσον, σκοπὸς εἶναι ἡ ζωὴ. Ἡ φιλοσοφία εἶναι ἡ ἐπιστήμη τοῦ ἀπολύτου πραγματικοῦ καὶ τῆς ζωῆς.

3. Τὰ τελευταῖα 50 χρόνια στὸ κέντρο τῆς παγκόσμιας φιλοσοφίας ὑψώνεται τὸ πρόβλημα τῆς ἐλευθερίας. Ἔτσι ἡ σύγχρονη φιλοσοφία προσανατολίζεται πρὸς τὴ σωστὴ θεωρία τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας καὶ ὡς κύριο πρόβλημα τῆς φιλοσοφίας τοῦ κόσμου τείνει νὰ ὑψώσῃ ξανά τὸ μεταφυσικὸ πρόβλημα.

καὶ τοῦ ὕλισμοῦ τοῦ 18ου αἰώνα. Οἱ γενικὲς ἀρχὲς καὶ οἱ ἀποδείξεις, τόσο τῆς νοολογικῆς καὶ δογματικῆς φιλοσοφίας, ὅσο καὶ τῆς ἐμπειρικῆς - σκεπτικιστικῆς φιλοσοφίας, δὲν ἱκανοποιοῦσαν ἀπόλυτα τὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα καὶ τὶς βαθύτερες πνευματικὲς ἀπαιτήσεις τῆς ἀνθρωπότητας. Τὰ φιλοσοφικὰ συστήματα καὶ τῶν δυὸ αὐτῶν κόσμων δὲν κατώρθωναν νὰ δώσουν μιὰ ὀριστική καὶ ἱκανοποιητική λύση στὸ πνευματικὸ πρόβλημα τοῦ κόσμου καὶ ἄφηναν τὸ πνεῦμα μέσα στὸ χάος τῆς ἀμφιβολίας καὶ τῆς μεταφυσικῆς ἀγωνίας.

Ὁ κλονισμὸς τῆς πίστεως τοῦ κόσμου στὸ πνεῦμα εἶχε ὡς συνέπεια ν' ἀρχίσῃ νὰ κατασταλάζῃ ἡ ἀμφιβολία στὴν ψυχὴ τῶν περισσότερων πνευμάτων τῆς προκαντιανῆς ἐποχῆς. Ὁ αἰώνιος ἐμπειρισμὸς τῆς Ἀγγλικῆς φιλοσοφίας ἀποκορυφώνεται τὴν ἐποχὴ ἐκείνη στὸ σκεπτικισμὸ τοῦ μεγαλύτερου φιλοσοφικοῦ πνεύματος τῆς Ἀγγλίας, τοῦ Hume. Ὁ σκεπτικισμὸς συγκλονίζει τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ὀλοκλήρως τὸ πνευματικὸ οἰκοδόμημα τοῦ κόσμου. Ὁ ἐμπειρισμὸς στὴ Γαλλία καταλήγει στὸν αἰσθησιολογισμὸ (sensualisme) τοῦ Condillac καὶ στὴν περσοχὴ τῆς μεταφυσικῆς στὸ νατουραλισμὸ, τὸν ὕλισμὸ καὶ τὸν ἀθεϊσμὸ τῶν La Mettrie, Helvetius, Diderot, Hollbach. Στὰ 1748 εἶδε τὸ φῶς τοῦ κόσμου τὸ κύριο ἔργο τοῦ Hume «Philosophical Essays concerning human understandig» (Γερμ. μετάφρ. 1756). Τὴν ἴδια χρονιά βγήκε τὸ ἔργο τοῦ La Mettrie «L'homme machine», στὰ 1758 τὸ ἔργο τοῦ Helvetius «De l'esprit» καὶ στὰ 1770 τὸ περίφημο βιβλίο τοῦ Hollbach «Système de la nature», ἡ Βίβλος τοῦ νεώτερου ὕλισμοῦ καὶ ἀθεϊσμοῦ. Τὴν ἴδια ἐποχὴ εἶδαν τὸ φῶς τοῦ κόσμου σωρεία ἄλλων ὕλιστικῶν καὶ ἀθεϊστικῶν βιβλίων. Ἡ πνευματικὴ ἱστορία τοῦ κόσμου στὰ μέσα τοῦ 18ου αἰώνα βρίσκεται στὴν πιὸ κρίσιμη στιγμὴ καὶ καμπή της. Ὁ σκεπτικισμὸς, ὁ ὕλισμὸς καὶ ὁ ἀθεϊσμὸς, ἡ ἀπιστία καὶ ἡ ἀθηρησκεία, διεκδικοῦν μὲ δύναμη κι' ὄρμη τὴν πνευματικὴ κυριαρχία τοῦ κόσμου καὶ ἀπειλοῦν τὴν ἀνθρωπότητα μὲ τελεία πνευματικὴ καταστροφή.

Στὶς ἀβυσσισιλικὲς καὶ ἀγωνιώδεις αὐτὲς στιγμὲς τῆς ἱστορίας τοῦ κόσμου ἀρχίζει ν' ἀνατέλλῃ στὸν πνευματικὸ ὄριζοντα τῆς ἀνθρωπότητας ἀπὸ τὶς αἰνιγματικὲς χῶρες τῶν Ὑπερβορείων τὸ πνεῦμα τοῦ Κάντ.

Ὁ Κάντ ὑψώνεται στὶς κοσμοϊστορικὲς αὐτὲς στιγμὲς ἀπάνω ἀπὸ τὴν ἀβυσσο τῶν καιρῶν! Τὸ πνεῦμα τῆς κοσμικῆς ἀγωνίας πλανιέται ἀπάνω ἀπ' ὅλο τὸν κόσμῳ. Ἡ ἀνθρωπότητα ἀγωνιᾷ καὶ διψᾷ τὸ φῶς. Οἱ σκοτεινὲς δυνάμεις τοῦ παγκόσμιου σκεπτικισμοῦ, τοῦ ὕλισμοῦ καὶ τῆς ἀπιστίας, τοῦ ἀθεϊσμοῦ καὶ τῆς ἀθηρησκείας ἐκτείνουν ὀλοένα τὸ κράτος τους. Ἡ θετικὴ ἐπιστήμη μὲ τὶς μεγάλες ἀνακαλύψεις της καὶ τὶς κοσμοϊστορικὲς κατακτήσεις καὶ προόδους της ἀλλάζοντας τὴν ὄψη τοῦ κόσμου ἀπειλεῖ νὰ συντρίψῃ ταυτόχρονα καὶ τὴν πνευματικὴν πίστη τοῦ ἀνθρώπου στὶς αἰώνιες πνευματικὲς καὶ ἠθικὲς ἀξίες τοῦ κόσμου. Στὰ μάτια τοῦ Κάντ διαγράφεται καθαρὰ καὶ φωτεινὰ ὁ θεϊκὸς λυτρωτικὸς σκοπὸς τῆς ζωῆς του. Τὸ πρόβλημα τῆς φιλοσοφίας φανερώνεται στὰ μάτια του καθαρὰ ὡς πρόβλημα πνευματικοῦ λυτρωμοῦ!

Στην ἀρχιτεκτονική τοῦ φιλοσοφικοῦ συστήματος τοῦ Κάντ τὸ κύριο καὶ κεντρικὸ πρόβλημα τῆς φιλοσοφίας εἶναι τὸ μεταφυσικὸ πρόβλημα. Στὸ ζήτημα αὐτὸ ὁ Κάντ ἔχει τὴν κοφτερὴ πνευματικὴ ματιὰ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων φιλοσόφων. Τὸ μεταφυσικὸ πρόβλημα τῆς ζωῆς εἶναι, στὰ μάτια του, τὸ κύριο φιλοσοφικὸ πρόβλημα, ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος τοῦ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ του, τὸ πρόβλημα, ποῦ τὸν ἀπασχολεῖ καὶ τὸν βασανίζει σ' ὅλη τὴ ζωὴ του. Τῆ ζωῆ καὶ τῆ φιλοσοφία ὁ Κάντ ἐνορᾷ καθολικὰ καὶ συνθετικὰ. Καὶ στὴν καθολικὴ καὶ συνθετικὴ κοσμικὴ σκέψη του τὸ κέντρο κατέχει πάντα ἡ μεταφυσικὴ. Τὸ πρόβλημα τῆς ὑπερβατικότητος καὶ πνευματικότητος τοῦ κόσμου εἶναι, στὰ μάτια του, τὸ πρόβλημα ὅλων τῶν προβλημάτων τῆς ζωῆς καὶ τῆς φιλοσοφίας.

Ἄλλ' ἂν τὸ μεταφυσικὸ πρόβλημα τοῦ κόσμου ἦναι, στὰ μάτια τοῦ Κάντ, τὸ ὑψηλότερο καὶ τὸ κεντρικὸ πρόβλημα τῆς φιλοσοφίας, τὸ βασικὸ ὅμως φιλοσοφικὸ πρόβλημα εἶναι τὸ γνωσιοθεωρητικόν. Πρὶν ξανοιχθῆ ἡ μεταφυσικὴ σκέψη τοῦ ἀνθρώπου στὸ ἄπειρο τοῦ ὑπεραισθητοῦ καὶ τῆς μεταφυσικῆς, ὡς καθαρῆς φιλοσοφίας τοῦ ὑπεραισθητοῦ, πρέπει πρωτίτερα νὰ ἐξετάσῃ τὸ γνωστικὸ τῆς ὄργανο. Ἡ μεταφυσικὴ εἶναι ὁ σκοπός, ἀλλ' ἡ γνωσιοθεωρία εἶναι τὸ μέσο. Ἡ λύση τοῦ μεταφυσικοῦ προβλήματος θὰ στερεωθῆ ἅπᾶνω στὴ φωτεινὴ λύση τοῦ γνωσιοθεωρητικοῦ προβλήματος. Τὸ οἰκοδόμημα τῆς μεταφυσικῆς θὰ θεμελιωθῆ ἅπᾶνω στὴ φωτισμένη γνωσιολογία. Ὁ ὑπέριστατος σκοπός τῆς μεταφυσικῆς εἶναι ἡ καθολικὴ κοσμικὴ συνείδηση, ἡ μεταφυσικὴ γνώση καὶ σοφία, ἡ πνευματικὴ λύτρωση στὸ φῶς τῆς ἀπόλυτης ἀλήθειας καὶ βεβαιότητος. Ἄλλ' ἡ ἀπόλυτη πνευματικὴ βεβαιότητα, ὅπως πρέπει νὰ ἦναι ἡ ὑψηλὴ καὶ ἡ ἀληθινὴ φιλοσοφικὴ γνώση, εἶναι ἔργο, κατὰ τὸν Κάντ, τοῦ καθαροῦ κριτικοῦ νοῦ καὶ τοῦ ἀπολύτου φωτεινοῦ καὶ ἐλευθέρου πνεύματος. Ἡ φιλοσοφία συνεπῶς πρέπει νὰ ἦναι κριτικὴ φιλοσοφία, καὶ πρῶτα-πρῶτα κριτικὴ τοῦ καθαροῦ λόγου, κριτικὴ τοῦ γνωστικοῦ ὄργανου τοῦ ἀνθρώπου, ποῦ γνωρίζει τὸν κόσμον καθαρὰ πνευματικὰ καὶ ἀπόλυτα ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἐμπειρία. Ἡ κριτικὴ εἶναι τὸ purgatorium τοῦ πνεύματος, ἡ φωτιὰ ποῦ ξεκαθαρίζει καὶ καίει ὅλες τὰς πνευματικὰς πλάνες καὶ φαινομενικότητες, τὸ φῶς ποῦ φωτίζει καὶ λυτρώνει τὸ πνεῦμα καὶ ξανοίγει σ' αὐτὸ τὸ δρόμο τῆς ἀπόλυτης ἀλήθειας καὶ βεβαιότητος. Ἡ κριτικὴ χαρίζει στὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα τὴν ἐπιστημονικὴν καὶ ἀποδεικτικὴν βεβαιότητα καὶ πραγματοποιεῖ τὸν ὑπέριστατον καὶ μοναδικὸν σκοπὸν τῆς φιλοσοφίας ὡς ἐπιστήμης πνευματικοῦ λυτρωμοῦ.

Ὁ μεγαλύτερος κίνδυνος γιὰ τὴν ἀνθρωπότητα, στὰ μάτια τοῦ Κάντ, εἶναι ὁ ὕλισμός καὶ ὁ ἀθεϊσμός. Ἄλλ' ὁ ὕλισμός καὶ ὁ ἀθεϊσμός, κατὰ τὸν Κάντ, βγαίνουν ἀπὸ τὸ σκεπτικισμόν, στὸ σκεπτικισμόν ὅμως καταλήγει τὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα μὲ τὸ δογματισμόν. Ἡ δογματικὴ φιλοσοφία, κατὰ τὸν Κάντ, δὲν μπορεῖ ποτὲ μὲ τὰς δογματικὰς λύσεις, ποῦ δίνει στὰ μεγάλα μεταφυσικὰ προβλήματα τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, νὰ χαρίσῃ στὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα τὴν ἀπόλυτην βεβαιότητα καὶ λύτρωση καὶ δίδει τὴν φιλοσοφικὴν

σκέψη τοῦ ἀνθρώπου, πού ἀπό φυσικὲς οὐσιαστικὲς ἀνάγκες καὶ τάσεις τῆς ζητᾶ νὰ γνωρίσῃ τὴν πρώτη ἀρχὴ καὶ τὸν ἀληθινὸ σκοπὸ τῆς ζωῆς, στὴν ἀμφιβολία καὶ μὲ τὴν ἀμφιβολία στὸ σκεπτικισμό. Ὁ σκεπτικισμὸς ἀπ' τὸ ἄλλο μέρος ὀδηγεῖ στὸν ὑλισμὸ καὶ στὸν ἀθεϊσμό. Ἡ ῥιζικὴ συνεπῶς αἰτία τοῦ κακοῦ τοῦ ὑλισμοῦ καὶ τοῦ ἀθεϊσμοῦ, κατὰ τὸν Κάντ, εἶναι ὁ δογματισμὸς στὴ φιλοσοφικὴ σκέψη τοῦ κόσμου.

Ὁ πρωταρχικὸς λοιπὸν σκοπὸς τῆς φιλοσοφίας, ἀπὸ μεθοδολογικὴ ἀποψη, εἶναι καθαρὰ κριτικός. Τὸ βασικὸ ἔργο τῆς Καντιανῆς φιλοσοφίας εἶναι κριτικὸ καὶ ὀλοκλήρου τὸ σύστημα τοῦ Κάντ ἀπὸ τὴ μεθοδολογία του χαρακτηρίζεται ὡς κριτικισμός.

Σκοπὸς τῆς φιλοσοφίας τοῦ Κάντ εἶναι ἡ πνευματικὴ λύτρωση. Ἡ λύτρωση τοῦ πνεύματος εἶναι ἀποτέλεσμα βεβαιότητος. Ἡ πνευματικὴ συνεπῶς βεβαιότης εἶναι τὸ ξεκίνημα τοῦ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ τοῦ Κάντ. Σ' ὅλο τὸ ἔργο τοῦ Κάντ ζητᾶ τὴν ἀπόλυτη πνευματικὴ βεβαιότητα, πού ἱκανοποιεῖ καὶ λυτρᾷ ἀπόλυτα τὸ πνεῦμα ἀπὸ τὴν ἀμφιβολία, τὸ σκεπτικισμό καὶ τὴ μεταφυσικὴ ἀγωνία. Ὁ Κάντ σ' ὅλο τὸ ἔργο του βεβαιώνει μόνο ἐκεῖνο, πού τὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα μπορεῖ νὰ βεβαιώσῃ μόνο μὲ τὶς ἐσωτερικὲς δυνάμεις του κριτικά, θετικά, ἐπιστημονικά, μὲ ἀπόλυτη ἀποδεικτικὴ βεβαιότητα. Οἱ κριτικὲς λύσεις, πού δίνει ὁ Κάντ σ' ὅλα τὰ φιλοσοφικὰ προβλήματα, εἶναι πάντα μέσα στὰ ὅρια τῶν γνωστικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπινου νοῦ. Ἀπ' ὅλο τὸ κολοσσιαῖο καὶ ἀπέραντο ἔργο τοῦ Κάντ οὔτε μιὰ γραμμὴ δὲν εἶναι ἔξω ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς γνωστικῆς δύναμης τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ φιλοσοφικὴ σκέψη τοῦ Κάντ δὲν κάνει ἄλματα στὸ κενὸ καὶ δὲν προχωρεῖ ποτὲ μέσα στὸ ἄδειο σύμπαν τῶν ὑπερβατικῶν ἐννοιῶν, ὅπως ὁ ἴδιος χαρακτηρίζει τὸν κόσμο τῆς δογματικῆς μεταφυσικῆς καὶ τῆς ὑπερβατικῆς στὸν ὑπεραισθητὸ κόσμο θεωρητικῆς ἐφαρμογῆς τοῦ καθαρῦ λόγου.

Ὁ Κάντ εἶναι ὁ κατ' ἔξοχὴν ἐπιστήμων φιλόσοφος. Τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο τῆς φιλοσοφίας ὁ Κάντ βλέπει μὲ ἀπόλυτη ἐπιστημονικὴ σοβαρότητα. Ἡ πνευματικὴ δημιουργία καὶ ἡ ἐπιστήμη στὰ ὕψη αὐτὰ εἶναι θρησκευτικὴ λειτουργία καὶ μυσταγωγία! Ἡ λατρεία τοῦ σοβαροῦ καὶ τῆς ἀλήθειας ὑπέροτος ἱερὸς νόμος!

Ὁ Κάντ θεμελιώνει τὴ φιλοσοφία ἀπάνω στὸν κριτικισμό γιὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους, γιὰ τοὺς ὁποίους τὴ θεμελιώνει καὶ στὸ νοολογισμό. Σκοπὸς καὶ τοῦ κριτικισμοῦ, ὅπως καὶ τοῦ νοολογισμοῦ, τοῦ Κάντ εἶναι ἡ θεμελίωση τῆς ἐπιστήμης ὡς ἀπόλυτης.

Τὸ πρῶτο μεγάλο ἔργο τῆς Καντιανῆς φιλοσοφίας, ὡς κριτικῆς φιλοσοφίας, εἶναι ἡ κριτικὴ τοῦ καθαρῦ θεωρητικοῦ λόγου. Στὴν Κ.Κ.Λ. ἐξετάζεται κριτικά τὸ κῦρος καὶ ἡ ἀντικειμενικὴ ἀξία τῶν γνώσεων τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ Κ.Κ.Λ. συνεπῶς εἶναι τὰ θεμέλια τοῦ συστήματος τοῦ καθαρῦ λόγου, τῆς μεταφυσικῆς καὶ ὀλοκλήρου τοῦ φιλοσοφικοῦ συστήματος τοῦ Κάντ.

Τὸ ἔργο τῆς κριτικῆς φιλοσοφίας τοῦ Κάντ δὲν εἶναι μόνο ἀρνητικὸ καὶ ἀνατρεπτικόν, ἀλλὰ καὶ θετικὸ καὶ δημιουργικόν. Ὁ Κάντ δὲν γκρεμίζει μόνο, ἀλλὰ καὶ οἰκοδομεῖ, γκρεμίζει γιὰ νὰ οἰκοδομήσῃ, ὅπως κάθε μεγάλος πνευματικὸς δημιουργός.

Τὸ ἔργο τῆς φωτισμένης κριτικῆς εἶναι ἔργο πολεμικῆς καὶ δημιουργίας. Τὸ πρῶτο ἔργο τῆς δημιουργικῆς κριτικῆς εἶναι τὸ ξεκαθάρισμα τῶν δρόμων τῆς ἀπ' ὅλα τὰ στοιχεῖα καὶ ὅλα τὰ φαντάσματα τῆς νύχτας τῆς ζωῆς καὶ τοῦ πνεύματος. Καὶ τῆς κριτικῆς φιλοσοφίας τοῦ Κάντ τὸ πρῶτο ἔργο εἶναι ἔργο πολεμικῆς, ἔργο ἀπολυτρώσεως. Στὸ πολεμικὸ καὶ ἀπολυτρωτικὸ μέρος τῆς ἡ φιλοσοφία τοῦ Κάντ θέτει σὲ αὐστηρότατο κριτικὸ ἔλεγχο ὅλη τὴ δογματικὴ φιλοσοφία καὶ γκρεμίζει ὅλα τὰ εἴδωλα τῆς δογματικῆς θεωρητικῆς μεταφυσικῆς. Μὲ τὴν κριτικὴν τοῦ Κάντ γκρεμίζει καὶ τὸ θετικὸ καὶ τὸν ἀρνητικὸν δογματισμὸν (δογματικὸν ἰδεαλισμὸν καὶ δογματικὸν ὑλισμὸν), ὡς πηγὰς τοῦ σκεπτικισμοῦ, καὶ λυτρώνει τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα καὶ ἀπὸ τὸ στείρο δογματισμὸν καὶ ἀπὸ τὸ σκεπτικισμὸν καὶ τὸν ὑλισμὸν—ἀθεϊσμὸν.

Στὸ δημιουργικὸν μέρος τῆς ἡ κριτικῆς φιλοσοφίας τοῦ Κάντ ἀπάνου σιὰ ἐρείπια τῆς δογματικῆς μεταφυσικῆς θεμελιώνει τὸ οἰκοδόμημα τῆς νέας κριτικῆς μεταφυσικῆς, τῆς ἠθικῆς μεταφυσικῆς. Τὸ τιτανικὸ αὐτὸ ἀνατρεπτικὸν καὶ δημιουργικὸν ἔργο τῆς φιλοσοφίας τοῦ Κάντ ἐπιχειρεῖ καὶ θεμελιώνει σιὰ ἀθάνατο ἀριστούργημά του, τὴν κριτικὴν τοῦ καθαροῦ λόγου.

β') Η ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΚΑΘΑΡΟΥ ΛΟΓΟΥ

1. Η ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΚΑΘΑΡΟΥ ΛΟΓΟΥ ΓΕΝΙΚΑ

Κανένα ποτὲ ἄλλο βιβλίον σ' ὅλη τὴν πνευματικὴν ἱστορίαν τοῦ κόσμου δὲν παρανοήθηκε ὅπως ἡ κριτικὴ τοῦ καθαροῦ λόγου καὶ γιὰ κανένα ποτὲ ἄλλο πνευματικὸν ἔργο σ' ὅλη τὴν πνευματικὴν δημιουργίαν τῆς ἀνθρωπότητος δὲν εἶδαν τὸ φῶς τοῦ κόσμου περισσότερες διαφορητικὲς καὶ ἀντίθετες γνώμες καὶ θεωρίαι ἀπὸ τὶς γνώμες καὶ θεωρίαι, ποὺ εἶδαν τὸ φῶς γιὰ τὴν κριτικὴν τοῦ καθαροῦ λόγου καὶ τὸ ἀληθινὸν νόημά της. Ἀκόμα καὶ σήμερον, ὕστερ' ἀπὸ 156 χρόνια ἀπὸ τὴν πρώτην ἔκδοσιν τῆς Κ. Κ. Λ., δὲν μπορεῖ κανεὶς νὰ εἰπῇ, πὼς ὑπάρχει τελεία ὁμογνωμία σ' ὅλο τὸν πνευματικὸν κόσμον τῶν πολιτισμένων χωρῶν τῆς ἀνθρωπότητος γιὰ τὸ χαρακτηρισμὸν καὶ τὸ βαθύτερον νόημα τοῦ πνευματικοῦ αὐτοῦ μεγαλοουργήματος. Μία ἰδέαν τῆς πνευματικῆς ταραχῆς, τοῦ σάλου καὶ τῆς τρικυμίας, ποὺ ἐσήκωσε ἡ Κ. Κ. Λ. σιὰ πρῶτον φανέρωμά της σ' ὅλα τὰ πνεύματα τῆς Γερμανίας τῆς ἐποχῆς τοῦ τέλους τοῦ 18ου αἰῶνα, μᾶς δίνει ὁ C. Reinhold, ὁ πρῶτος ἀπόστολος τοῦ Καντιανισμοῦ, σιὰ ἔργον του «Briefe über die Kantische Philosophie» (1786/87). Σιὰ ἔργον του αὐτὸ (ἔκδ. Reclam. σ. 93) ὁ Reinhold γράφει:

«Ἡ κριτικὴ τοῦ καθαροῦ λόγου γιὰ τοὺς δογματικοὺς εἶναι ἔργο ἑνὸς σκεπτικιστῆ, ποὺ ὑπόνομεύει τὴν βεβαιότητα τῆς ἀνθρώπινης γνώσης, γιὰ τοὺς σκε-

πτικιστὲς εἶναι ἓνα ἔργο, πού ὡς μόνο σκοπό του ἔχει νὰ θεμελιώσῃ ἓνα νέο δογματισμὸ ἀπάνω στὰ ἐρείπια τῶν ἄλλων φιλοσοφικῶν συστημάτων, γιὰ τοὺς ὑπερφυσικοκρατικοὺς θέλει νὰ γκρεμίσῃ τὰ ἱστορικά θεμέλια τῆς θρησκείας καὶ νὰ θεμελιώσῃ τὸ νατουραλισμὸ δίχως καμμιά ἀντίδραση καὶ πολεμική, γιὰ τοὺς φυσικοκρατικοὺς εἶναι ἓνα νέο στήριγμα τῆς φιλοσοφίας τῆς πίστεως, πού καταρρέει καὶ βρίσκεται σὲ παρακμή, γιὰ τοὺς ὑλιστὲς εἶναι μιὰ ἰδεαλιστικὴ ἀρνησι τῆς ἀντικειμενικῆς πραγματικότητος τοῦ κόσμου, γιὰ τοὺς σπιριτουαλιστὲς περιορίζει δίχως καμμιά εὐθύνη τὴν πραγματικότητα μέσα στὰ ὄρια τοῦ ὑλικοῦ κόσμου, πού κρύβεται κάτω ἀπὸ τὴν ἐμπειρία,¹ γιὰ τοὺς ἐκλεκτικοὺς εἶναι μιὰ νέα θρησκευτικὴ αἴρεση, πού ἀπειλεῖ νὰ σκλαβώσῃ καὶ πάλι στὴ σκλαβιά ἑνὸς συστήματος τὴ Γερμανικὴ φιλοσοφία τὴ στιγμὴ πού μόλις ἤρε τὴ λευτεριά της, γιὰ τοὺς φιλοσόφους τῆς λαϊκῆς φιλοσοφίας ἢ Κ.Κ.Α. εἶναι, πότε ἓνα γελοῖο σχολαστικὸ κατασκευάσμα σὲ μιὰ ἐποχὴ φωτισμοῦ καὶ ἀναγέννησης τῶν τεχνῶν καὶ τοῦ γεροῦ ἀνθρώπινου πνεύματος, πότε ἡ πέτρα τοῦ σκαντάλου, πού φράζει τὸ δρόμο τῆς λαϊκῆς φιλοσοφίας, ρίχνει σὲ ταραχὴ τὰ πνεύματα νέων με μεγάλες ὑποσχέσεις κι' ἐλπίδες καὶ κλονίζει τὸ κῦρος καὶ τὴ φιλοσοφικὴ φήμη καὶ δόξα μεγάλων καὶ ξακουσμένων πνευμάτων τῆς φιλοσοφίας.

Ἡ Κ.Κ.Α. ἦταν γιὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ τέλους τοῦ 18ου αἰῶνα μι' ἀληθινὴ πνευματικὴ ἐπανάσταση — ἀπὸ τὶς καθολικώτατες, σημαντικώτατες κι' εὐεργετικώτατες ἐπαναστάσεις τοῦ κόσμου² — καὶ ἀνατροπὴ τῆς ὡς τὴν ἐποχὴ ἐκείνη μεταφυσικῆς κοσμοθεωρίας καὶ πνευματικῆς ἐποπτείας τοῦ κόσμου καὶ δὲν ἦταν δυνατὸ παρὰ νὰ φέρῃ στὸν κόσμον τὸ σεισμὸ καὶ τὴν ταραχὴ μιᾶς κοσμικῆς ἀνατροπῆς καὶ μιᾶς νέας κοσμογονίας. Ὅπως ἡ Γαλλικὴ ἐπανάσταση ἐρχόταν ν' ἀπολυτρώσῃ τὴν ἀνθρωπότητα ἀπὸ τὴν πολιτικὴ, οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ σκλαβιά καὶ διαφθορὰ αἰώνων καὶ νὰ θεμελιώσῃ τὸ κράτος τοῦ λόγου στὴν πολιτικὴ, οἰκονομικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ καὶ ὀργάνωσι τοῦ κόσμου, ἔτσι καὶ ἡ κριτικὴ τοῦ καθαροῦ λόγου ἦταν μιὰ κοσμικὴ ἐπανάστασι στὴν περιοχὴ τοῦ πνεύματος καὶ τῆς φιλοσοφίας, πού ἐρχόταν νὰ λυτρώσῃ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἀπὸ τὴ σκλαβιά καὶ τὸ ζόφο αἰώνων καὶ νὰ θεμελιώσῃ τὸ κράτος τοῦ καθαροῦ λόγου, τοῦ φωτεινοῦ κι' ἐλεύθερου νοῦ, στὴν πνευματικὴ, στὴ θρησκευτικὴ καὶ στὴν ἠθικὴ ζωὴ τοῦ κόσμου.

Ὁ Κάντ ἦταν ὁ Κοπέρνικος τῆς φιλοσοφίας καὶ ἡ κριτικὴ τοῦ καθαροῦ λόγου τὸ Εὐαγγέλιον τῆς νέας πνευματοκεντρικῆς θεωρίας τοῦ κόσμου, πού εὐαγγελιζόταν μιὰ νέα πνευματικὴ ἐποχὴ στὴν ἀνθρωπότητα με τὰ ἐπαναστατικὰ γιὰ τοὺς καιροὺς ἐκείνους λόγους «Κέντρο τοῦ σύμπαντος εἶναι ὁ νοῦς. Τὸ πνεῦμα δίνει τοὺς νόμους στὴ φύση καὶ ὄχι ἡ φύσι στὸ πνεῦμα. Τὸ σύμπαν στρέφεται γύρω ἀπὸ τὸ πνεῦμα καὶ ὄχι τὸ πνεῦμα γύρω ἀπ' τὸ σύμπαν! Τὸ πνεῦμα εἶναι ὁ ἥλιος τοῦ ἡλιακοῦ συστήματος ὅλου τοῦ κόσμου!»

1. Στὸ νόημα τῆς Κ.Κ.Α. Τὸ νόημα αὐτὸ ἀναπτύσσεται πλατιὰ πιά κάτω στὸ μέρος τῆς Ὑπερβατικῆς Ἀναλυτικῆς.

2. C. Reinhold, Über die Kantische Philosophie. Ἐκδ. Beclam. σ. 96.

Στὴ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση καὶ στὴν κριτικὴ τοῦ καθαρῦ λόγου ἀποκορυφώνεται τὸ πνεῦμα, ὅλη ἡ ζωὴ καὶ ὅλη ἡ ἱστορία τοῦ νεώτερου κόσμου. Ἡ Κ. Κ. Λ. εἶναι τὸ κορυφωμα τοῦ μεγάλου πνευματικοῦ λυτρωτικοῦ κινήματος τοῦ νεώτερου κόσμου, ποὺ ἀρχίζει μὲ τὴν Ἀναγέννηση καὶ τὴ θρησκευτικὴ Μεταρρύθμιση καὶ εἶχε ὡς σκοπὸ νὰ κόψη κάθε δεσμὸ τοῦ πνεύματος μὲ τὴν παράδοση καὶ τὴ σχολαστικὴ φιλοσοφία τῆς μεσαιωνικῆς ἐποχῆς, νὰ λυτρώσῃ τὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα ἀπὸ τὰ μεσαιωνικὰ σκοτάδια, ἀπὸ τὴν τυραννία τῶν θεολογικῶν καὶ θρησκευτικῶν δογματισμῶν καὶ τὶς ἀλυσίδες τῆς ἐκκλησιαστικῆς αὐθεντίας καὶ τῆς ἐπιβολῆς τῆς κοσμικῆς ἐξουσίας τῆς Ἐκκλησίας, νὰ ξαναγυρίσῃ τὴ φιλοσοφία στὶς πρώτες αἰώνιες πηγές τῆς ζωῆς καὶ τῆς πνευματικῆς ἐλευθερίας καὶ δημιουργίας καὶ νὰ θεμελιώσῃ τὸ πνευματικὸ οἰκοδόμημα τῆς ἀνθρωπότητας στὸ λόγο, στὸ φῶς, στὴν ἐλευθερία, στὸ δίκαιο, στὴν ἀλήθεια.

Ἡ Κ. Κ. Λ. ἦταν γιὰ τὴν ἐποχὴ, ποὺ πρωτοεῖδε τὸ φῶς τοῦ κόσμου, ἓνας ποταμὸς φωτός, ποὺ ἐθάμπωνε τὰ μάτια τῶν περισσότερων πνευμάτων τῆς ἐποχῆς αὐτῆς κ' ἦταν ἀδύνατο νὰ ἰδοῦν καὶ νὰ συλλάβουν τὸ βαθύτερο καὶ τὸ ἀληθινὸ νόημά της.

Ἡ Κ. Κ. Λ., ὅπως τονίζει ὁ ἴδιος ὁ Κάντ στὴ γενικὴ εἰσαγωγή της, δὲν εἶναι κριτικὴ βιβλίων ἢ φιλοσοφικῶν συστημάτων καὶ θεωριῶν, οὔτε καὶ κριτικὴ τῶν ὄντων τοῦ κόσμου. Ἡ Κ. Κ. Λ. εἶναι ἡ κριτικὴ τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος, ποὺ γνωρίζει καὶ κρίνει τὰ ὄντα a priori, μ' ἄλλους λόγους ἢ κριτικὴ τοῦ καθαρῦ λόγου, ὡς καθαρῦ γνωστικοῦ ὄργάνου τοῦ κόσμου σύμφωνα μὲ τὶς καθολικὲς καὶ ἀναγκαῖες a priori πνευματικὲς ἀρχές ἀπολύτως ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὴν ἐμπειρία καὶ τὸν αἰσθητὸ φυσικὸ κόσμο.

Ἡ Κ. Κ. Λ. δὲν περιορίζεται μόνο στὸ γνωσιοθεωρητικὸ πρόβλημα, ἀλλὰ θέτει μὲ κριτικὸ τρόπο καὶ ὅλα τ' ἄλλα μεγάλα φιλοσοφικὰ προβλήματα τῆς ζωῆς καὶ στὸ φῶς τῆς κριτικῆς φωτίζει καὶ λύει τὰ προβλήματα αὐτὰ μὲ τὶς λύσεις τοῦ κριτικισμοῦ.

Τὸ πρῶτο πρόβλημα, ποὺ ἐρευνᾷ ἡ Κ. Κ. Λ., εἶναι τὸ γνωσιοθεωρητικὸ πρόβλημα τοῦ κόσμου. Στὴν Κ. Κ. Λ. τίθεται κ' ἐξετάζεται κριτικὰ τὸ πρόβλημα τῆς ἀντικειμενικῆς ἀξίας τῆς γνωστικῆς δύναμης τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος, τὸ πρόβλημα τῆς δυνατότητας μιᾶς καθαρῆς a priori γνώσης τοῦ κόσμου καὶ τῶν ὄντων τοῦ ἀνθρώπινου λόγου στὴν καθαρὴ θεωρητικὴ διείσδυσή του μέσα στὸ μυστήριον τῆς οὐσίας τῆς δημιουργίας καὶ τῆς ζωῆς.

Ὅλο τὸ γνωσιοθεωρητικὸ πρόβλημα, κατὰ τὸν Κάντ, ἐντοπίζεται στὸ πρόβλημα τῆς δυνατότητας τῶν συνθετικῶν κρίσεων a priori, στὸ ἐρώτημα, πῶς εἶναι δυνατὲς οἱ συνθετικὲς κρίσεις a priori στὴν περιοχὴ τῶν μαθηματικῶν, τῆς φυσικῆς καὶ τῆς μεταφυσικῆς;

Ὅλες οἱ κρίσεις τοῦ νοῦ μας, κατὰ τὸν Κάντ, εἶναι ἢ ἐμπειρικὲς ἢ a priori. Οἱ πρώτες εἶναι οἱ κρίσεις, ποὺ ὡς πηγὴ τους ἔχουν τὴν

ἐμπειρία. Οἱ κρίσεις αὐτὲς εἶναι ἐνδεχόμενες καὶ σχετικὲς καὶ δὲν ἔχουν καθολικὴ ἀξία καὶ πανανθρώπινο κῦρος. Οἱ a priori κρίσεις εἶναι οἱ καθαροὲς πνευματικὲς κρίσεις, ποὺ ὡς πηγὴ τους ἔχουν τὸ πνεῦμα ὡς καθαρὴ αὐτενέργεια καὶ εἶναι συνεπῶς ἀπόλυτα ἀνεξάρτητες ἀπὸ τὴν ἐμπειρία. Τὰ οὐσιαστικὰ γνωρίσματα τῶν a priori κρίσεων εἶναι ἡ καθολικότητα καὶ ἡ ἀναγκαιότητα καὶ συνεπῶς ἡ ἀπόλυτη ἕαστεριά καὶ βεβαιότητα. Ὅλες οἱ a priori κρίσεις εἶναι καθολικὲς καὶ ἀναγκαῖες, ἀντικειμενικὲς καὶ ἀπόλυτες, ἔξω ἀπὸ τόπο καὶ χρόνο καὶ ἀπάνω ἀπὸ τὶς ἐμπειρικὲς ἀρχὲς καὶ κάθε ἐμπειρικὸ ὄρα καὶ προσδιορισμό, καὶ συνεπῶς φωτεινὲς καὶ βέβαιες. Ἀντίθετα οἱ ἐμπειρικὲς κρίσεις ὡς ἐνδεχόμενες καὶ σχετικὲς εἶναι σκοτεινὲς καὶ ἀβέβαιες.

Οἱ κρίσεις a priori διακρίνονται σὲ ἀναλυτικὲς καὶ συνθετικὲς κρίσεις a priori. Ἀναλυτικὲς κρίσεις (ὅλες οἱ ἀναλυτικὲς κρίσεις εἶναι a priori) εἶναι οἱ κρίσεις, ποὺ μὲ τὸ κατηγορούμενο δὲν προσθέτουν κανένα νέο στοιχεῖο στὴ γνώση τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ μόνο ἀναλύουν, ἐξηγοῦν καὶ διαφωτίζουν τὸ βαθύτερο ἐσωτερικὸ περιεχόμενο τῆς ἐννοίας τοῦ ὑποκειμένου. Οἱ ἀναλυτικὲς λοιπὸν κρίσεις φωτίζουν μόνο, ἀλλὰ δὲν ἐκτείνουν καὶ δὲν πλουτίζουν τὴν ἀνθρώπινη γνώση. Συνθετικὲς κρίσεις εἶναι οἱ κρίσεις, ποὺ μὲ τὸ κατηγορούμενο προσθέτουν ἕνα νέο στοιχεῖο στὴν ἐννοια τοῦ ὑποκειμένου καὶ συνεπῶς πλαταίνουν καὶ πλουτίζουν τὴ γνώση. Οἱ συνθετικὲς κρίσεις εἶναι ἢ ἐμπειρικὲς ἢ a priori. «Ὅλα τὰ σώματα ἔχουν ἔκταση» εἶναι μι' ἀναλυτικὴ κρίση (a priori), γιατί ἡ ἐννοια τῆς ἔκτασης περιέχεται στὴν ἐννοια τοῦ σώματος καὶ ἡ κρίση αὐτὴ δὲν κάνει τίποτ' ἄλλο, παρὰ μόνο ν' ἀναλύη καὶ νὰ διαφωτίζη τὴν ἐννοια τοῦ ὑποκειμένου. «Ὅλα τὰ σώματα ἔχουν βάρος» «Τὸ πᾶν στὸν κόσμον ἔχει μιὰ αἰτία» εἶναι κρίσεις συνθετικὲς· ἡ πρώτη εἶναι συνθετικὴ ἐμπειρικὴ, ἡ δευτέρα εἶναι συνθετικὴ κρίση a priori. Οἱ κρίσεις αὐτὲς εἶναι συνθετικὲς, γιατί τὸ κατηγορούμενο σ' αὐτὲς προσθῆται ἕνα νέο στοιχεῖο (μιὰ νέα ἐννοια) στὴν ἐννοια τοῦ ὑποκειμένου, ποὺ δὲν περιέχεται καὶ δὲ βρίσκεται σ' αὐτὴ ἀναλυτικά, ὅσο καὶ ἂν διαφωτιστῇ μὲ τὴν ἀνάλυση. Καὶ τὸ νέο αὐτὸ στοιχεῖο (τοῦ βάρους στὴν πρώτη κρίση, τῆς αἰτίας στὴ δευτέρα κρίση) προστίθεται στὴν ἐννοια τοῦ ὑποκειμένου ἐμπειρικὰ στὴν πρώτη πρόταση, μὲ τὸν καθαρὸ ὁμῶς λόγο (a priori) στὴ δευτέρα πρόταση.

Οἱ ἀναλυτικὲς κρίσεις εἶναι κρίσεις τοῦ καθαροῦ λόγου, ὡς καθαρῆς μορφῆς, καὶ στηρίζονται στοὺς καθολικοὺς καὶ ἀναγκαίους νόμους τοῦ πνεύματος, τοὺς νόμους τῆς Γενικῆς Λογικῆς.

Τὸ γνωσιοθεωρητικὸ ὅμως πρόβλημα τοῦ κόσμου, στὰ μάτια τοῦ Κάντ, δὲν εἶναι πρόβλημα τοῦ πνεύματος ὡς μορφῆς, πρόβλημα Γενικῆς Λογικῆς ἀλλὰ πρόβλημα σύνθεσης μορφῆς καὶ ὕλης τοῦ πνεύματος, πρόβλημα συνθετικῆς ἐνότητος τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ ὄντος, τοῦ καθαρῦ λόγου καὶ τοῦ κόσμου. Μ' ἄλλους λόγους τὸ γνωσιο-λογικὸ πρόβλημα, κατὰ τὸν Κάντ, εἶναι πρόβλημα ἐφαρμογῆς τοῦ καθαρῦ

λόγου μέσα στον πραγματικό κόσμο, πρόβλημα όχι αναλυτικῶν, ἀλλὰ συνθετικῶν κρίσεων a priori. Οἱ ἀναλυτικὲς κρίσεις εἶναι ἐσωτερικὲς κρίσεις τοῦ πνεύματος. Οἱ συνθετικὲς ὅμως κρίσεις a priori ἀναφέρονται στὴν ὑπερβατικὴ (transzendentale) σχέση τοῦ καθαρῶ ἁπλοῦ λόγου μετὸν κόσμο, ὡς ἀντικείμενο τῆς καθαρῆς a priori γνώσης τοῦ ἀνθρώπου (τῆς ἀπόλυτης γνώσης τοῦ καθαρῶ ἁπλοῦ λόγου).

Ὁλόκληρος ὁ ἀνθρώπινος πολιτισμὸς, κατὰ τὸν Κάντ, στηρίζεται ἀπάνω σὲ συνθετικὲς κρίσεις a priori. Συνεπῶς τὸ κύριο ἔργο τῆς Κ. Κ. Α. εἶναι ἡ κριτικὴ ἔρευνα καὶ λύση τοῦ προβλήματος τῆς δυνατότητας τῶν συνθετικῶν κρίσεων a priori στὴν περιοχὴ ὅλων τῶν ἐπιστημῶν, ποὺ ἔχουν ὡς ἀντικείμενο τὸν κόσμο, δηλαδὴ τῶν φυσικομαθηματικῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς μεταφυσικῆς.

Οἱ ἀναλυτικὲς κρίσεις, ὡς καθαρὲς a priori κρίσεις ποὺ στηρίζονται στὰς νόμους τῆς Γεν. Λογικῆς, στοὺς νόμους τῆς ταυτότητας καὶ τῆς ἀντίφρασης, ἔχουν ἀπόλυτη ἐσωτερικὴ πνευματικὴ βεβαιότητα. Οἱ συνθετικὲς ὅμως κρίσεις a priori δὲ στηρίζονται στοὺς νόμους τῆς Γεν. Λογικῆς, ἀλλὰ σὲ ἄλλους νόμους, τοὺς νόμους τῆς συνθετικῆς ἐνότητας τῆς μορφῆς καὶ τῆς ὕλης τοῦ πνεύματος, δηλαδὴ τοὺς νόμους τῆς ὑπερβατικῆς σχέσης τοῦ καθαρῶ ἁπλοῦ λόγου καὶ τοῦ κόσμου ἢ νόμους τῆς Ὑπερβατικῆς Λογικῆς. Συνεπῶς εἶναι ἀνάγκη γιὰ τὴν κριτικὴ θεμελίωση τῆς γνωσιοθεωρίας, ὡς ἐπιστήμης τῆς καθαρῆς a priori γνώσης τοῦ κόσμου, (τῆς ὑπερβατικῆς φιλοσοφίας μετὸν ὄρο τοῦ Κάντ), νὰ ἐρευνηθῆ ἡ φύση καὶ ἡ δυνατότητα τῶν συνθετικῶν κρίσεων a priori καὶ νὰ διαφωτισθῆ ἡ καθολικότητα καὶ ἀναγκαιότητα καὶ ἡ ἀπόλυτη βεβαιότητα τῶν κρίσεων αὐτῶν. Καὶ αὐτὸ εἶναι τὸ ἔργο τῆς κριτικῆς τοῦ καθαρῶ ἁπλοῦ λόγου.

Ὅλη ἡ πρωτοτυπία τῆς Καντιανῆς φιλοσοφίας ἔγκειται ἀκριβῶς στὴ διάκριση αὐτῆ τῶν ἀναλυτικῶν καὶ συνθετικῶν κρίσεων a priori, στὴν κριτικὴ ἔρευνα καὶ τὸν κριτικὸ διαφωτισμὸ τῆς φύσης τῶν συνθετικῶν κρίσεων a priori καὶ τοῦ προβλήματος τῆς δυνατότητάς τους σ' ὅλες τὶς περιοχὲς τῆς ἐνδοκοσμικῆς ἐφαρμογῆς τοῦ καθαρῶ ἁπλοῦ λόγου καὶ στὴ θέση τοῦ ὅλου κοσμικοῦ προβλήματος ὄχι ὡς προβλήματος ἀναλυτικῆς φιλοσοφίας (Γεν. Λογικῆς), ὅπως τὸ ἔθετε ἡ προκαντιανὴ δογματικὴ φιλοσοφία, ἀλλ' ὡς προβλήματος συνθετικῆς καὶ ὑπερβατικῆς φιλοσοφίας.

Ἡ Κ. Κ. Α. θεμελιώνει τὴν ὑπερβατικὴ φιλοσοφία (Transzendentalphilosophie) τοῦ Κάντ. Ἡ ὑπερβατικὴ φιλοσοφία, στὸ νόημα τοῦ Κάντ, εἶναι ἡ ἐπιστήμη τῆς οὐσίας καὶ τῆς ἀντικειμενικῆς ἀξίας, τῆς δυνατότητας, καὶ τοῦ κύρους, τῶν πηγῶν καὶ τῶν ὁρίων τῆς καθαρῆς a priori γνώσης τοῦ κόσμου. Ἡ ὑπερβατικὴ φιλοσοφία, στὸ νόημα αὐτό, ταυτίζεται μετὴν ἐπιστήμη, ποὺ λέγεται σήμερον γνωσιοθεωρία, ὄχι ὅμως μ' ὅλη γενικὰ τὴ γνωσιοθεωρία, ἀλλὰ μόνο μετὴν θεωρία τῆς καθαρῆς a priori γνώσης. Ἡ Ὑπερβ. φιλοσοφία' εἶναι προπαιδευτικὴ καὶ προεισαγωγικὴ στὸ σύστημα

1. Ἡ Ὑπερβ. φιλοσοφία, ὅπως τὴν ἐννοεῖ ὁ Κάντ, εἶναι ἡ ἐπιστήμη τῶν κα-

τοῦ καθαροῦ λόγου, τὸ σύστημα τῆς μεταφυσικῆς (κυρίως στὸ σύστημα τῆς μεταφυσικῆς τῆς φύσης).

Ἡ Κ. Κ. Λ. διαιρεῖται σὲ δυὸ μεγάλα μέρη, τὴν Ὑπερβατικὴ Στοιχειολογία καὶ τὴν Ὑπερβ. Μεθοδολογία. Ἡ Ὑ. Σ. εἶναι ἡ κριτικὴ ἀνάλυση καὶ ἐξέταση τῶν στοιχείων καὶ τῶν ἀρχῶν τῆς καθαρῆς a priori γνώσης τοῦ κόσμου, ὁ κριτικὸς διαφωτισμὸς καὶ ἡ λύση, στὸ φῶς τῆς κριτικῆς, τῶν δυὸ μεγάλων προβλημάτων τῆς γνωσιοθεωρίας, τῶν προβλημάτων τῶν πηγῶν καὶ τῶν ὁρίων, τῆς οὐσίας καὶ τῆς ἀξίας τῆς καθαρῆς ἀνθρώπινης γνώσης. Ἡ Ὑ. Σ., στὸ φῶς τῆς κριτικῆς αὐτῆς, φωτίζει καὶ λύει καὶ ὅλα τ' ἄλλα μεγάλα κοσμικὰ προβλήματα τῆς θεωρητικῆς φιλοσοφίας.

Ἡ Ὑ. Μ. εἶναι ἡ κριτικὴ ἐρευνα τῶν μεθοδολογικῶν προβλημάτων τοῦ καθαροῦ λόγου. Ἡ Ὑ. Σ., ὅπως τονίζει ὁ Κάντ στὴν Κ. Κ. Λ. (ἀρχὴ Ὑπερβ. Μεθοδολογίας), κρίνει τὸ ὕλικό, μὲ τὸ ὁποῖο θὰ οἰκοδομηθῇ τὸ ὄλο οἰκοδόμημα τῆς φιλοσοφίας τοῦ καθαροῦ λόγου, καθορίζει τὸ οἰκοδόμημα ποῦ θὰ οἰκοδομηθῇ, τὸ ἄψος του καὶ τὴ στερεότητά του. Ἡ Ὑ. Μ. ἐξετάζει καὶ καθορίζει κριτικὰ τὴ μέθοδο, μὲ τὴν ὁποία θὰ οἰκοδομηθῇ τὸ οἰκοδόμημα

ἡμερῶν a priori ἀρχῶν τοῦ καθαροῦ θεωρητικοῦ λόγου, ὅχι στὴν ὑπερβατικὴ (transzendenten) ἐφαρμογὴ του ἔξω ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς ἐμπειρίας καὶ τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου, δηλαδὴ στὸν ὑπεραισθητὸ κόσμο (τὴν ἐφαρμογὴ αὐτῆ ὁ Κάντ τὴ θεωρεῖ τελείως ἀδύνατη γιὰ τὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα), ἀλλὰ στὴν ἐνδοκοσμικὴ ἢ ἐνυπαρκτικὴ (immanenten) ἐφαρμογὴ του μέσα στὰ ὅρια τῆς ἐμπειρίας (στὸ νόημα τοῦ Κάντ, ὅπως ἀναπτύσσεται πρὸ κάτω στὸ μέρος τῆς Ὑπερβ. Ἀναλυτικῆς) καὶ στὴν καθαρὴ a priori γνώση τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου. Ἄλλ' ἐκτὸς ἀπὸ τὴν εἰδικὴ αὐτῆ ἔννοια, ποῦ τῆς ἔδωσε γιὰ πρώτη φορὰ ὁ Κάντ, ἡ Ὑπερβ. φιλοσοφία ἔχει στὴ φιλοσοφία γενικά καὶ μίαν ἄλλη γενικὴ καὶ ἀπόλυτη ἔννοια καὶ σημαίνει τὴ φιλοσοφία τοῦ ὑπερβατικοῦ (ὑπεραισθητοῦ), δηλαδὴ τὴν καθαυτὸ μεταφυσικὴ. Τὴν τελευταία αὐτῆ ἔννοια ἔχει στὴν προκαντιανὴ δογματικὴ ἰδεαλιστικὴ φιλοσοφία καὶ μὲ τὴν ἔννοια αὐτῆ παίρνουμε καὶ ἐμεῖς τὸ ἐπίθετο ὑπερβατικὸς (ὑπερβατικὴ φιλοσοφία, ὑπερβατικὴ οὐσία, ὑπερβατικὴ ἐλευθερία κλπ.) στὴ μελέτη μας αὐτῆ καὶ στὰ σημειώματά μας. Ὁ Κάντ διακρίνει καὶ μεταχειρίζεται τοὺς δυὸ ὅρους «transzidental» καὶ «transzendent». Ὁ πρῶτος ὅρος σημαίνει αὐτὸ ποὺ κἀνεὶ δυνατὴ μιὰ καθαρὴ a priori γνώση τοῦ κόσμου, δηλαδὴ τὸ καθαρὸ ὑπερεμπειρικὸ πνευματικὸ στοιχεῖο, ποῦ εἶναι ἀπόλυτα ἀνεξάρτητο ἀπὸ τὴν ἐμπειρία. Ὁ δεύτερος ὅρος σημαίνει τὸ ὑπερβατικὸ, στὸ ἀπόλυτο νόημά του, τὸ μεταφυσικό. Οἱ ὑπερβατικὲς (transzendentalen) ἀρχές τῆς θεωρητικῆς γνώσης τοῦ κόσμου, στὸ νόημα τοῦ Κάντ, δὲν εἶναι ὑπερβατικὲς (transzendenten), δηλαδὴ οὐσιαστικὲς ἀρχές τῶν ὑπερβατικῶν ὄντων τοῦ ὑπεραισθητοῦ καὶ νοητοῦ κόσμου, ἀλλ' εἶναι καθαρὲς (ἀνεξάρτητες ἀπὸ τὴν ἐμπειρία) ἐνδοκοσμικὲς (immanente) ἀρχές· οἱ ὑπερβατικὲς ἀρχές, στὸ νόημα αὐτό, ἔχουν ὡς πηγὴ τους τὸ πνεῦμα, ὡς καθαρὴ αὐτενέργεια, καὶ κάνουν δυνατὴ τὴν ἀνθρώπινη γνώση τοῦ κόσμου, καὶ δίχως αὐτὲς εἶναι ἀπολύτως ἀδύνατο νὰ ὑπάρξῃ καθαρὴ θεωρητικὴ γνώση τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου. Οἱ ὑπερβατικὲς (transzendenten) ἀρχές τῶν ὄντων, ὡς ὄντως ὄντων καὶ νοουμένων τοῦ ὑπεραισθητοῦ κόσμου, κατὰ τὸν Κάντ, εἶναι πέρα ἀπὸ τίς γνωστικὲς δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπινου νοῦ, θεωρητικὰ ἀγνώριστες καὶ ἀσάλληπτες ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο, γνωστὲς μόνο στὸ θεό.

τοῦ καθαροῦ λόγου. Ἡ Υ.Μ., μετὰ τὰ ἴδια τὰ λόγια τοῦ Κάντ, εἶναι «ὁ προσδιορισμὸς τῶν τυπικῶν (formalen) ὄρων ἑνὸς τελείου συστήματος τοῦ καθαροῦ λόγου».

Ἡ Υ. Σ. ὑποδιαιρεῖται ἐπίσης σὲ δυὸ μεγάλα μέρη, τὴν Ὑπερβατ. Αἰσθητικὴ καὶ τὴν Ὑπερβατ. Λογικὴ. Ἡ δευτέρα ὑποδιαιρεῖται πάλι σὲ δυὸ μέρη, τὴν Ὑπερβατ. Ἀναλυτικὴ καὶ τὴν Ὑπερβατ. Διαλεκτικὴ.

Ἡ γνωσιολογία τοῦ Κάντ, ὅπως ἀναπτύσσεται στὴν Κ. Κ. Λ. καὶ στὰ Προλεγόμενα, διακρίνει τρεῖς γνωστικοὺς κόσμους τοῦ ἀνθρώπου ἢ γνωστικὰς δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος, τὴν αἰσθητικότητα (Sinnlichkeit, sensibilité), τὴν διάνοια (Verstand, entendement) καὶ τὸ λόγο ἢ λογισμὸν (Vernunft, raison).

Ἡ Κ. Κ. Λ. εἶναι ἡ κριτικὴ καὶ τῶν τριῶν αὐτῶν γνωστικῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπινου νοῦ καὶ ἡ κριτικὴ λύση τοῦ προβλήματος τῶν συνθετικῶν κρίσεων a priori στὴν περιοχὴ καὶ τῶν τριῶν ἐπιστημῶν τοῦ ἀνθρώπινου ἐπιστητοῦ, τῆς μαθηματικῆς, τῆς φυσικῆς καὶ τῆς μεταφυσικῆς.

Τὸ πρῶτο μέρος τῆς Υ. Σ., ἡ Υ. Α., εἶναι ἡ κριτικὴ τῆς πρώτης γνωστικῆς δυνάμεως τοῦ ἀνθρώπου, τῆς αἰσθητικότητας, καὶ ἡ κριτικὴ ἔρευνα καὶ λύση τοῦ προβλήματος τῆς δυνατότητας τῶν συνθετικῶν κρίσεων a priori στὴν περιοχὴ τῶν μαθηματικῶν.

Τὸ πρῶτο μέρος τῆς Υ. Λ., ἡ Υ. ΛΝ., εἶναι ἡ κριτικὴ τῆς δευτέρας γνωστικῆς δυνάμεως, τῆς διάνοιας, καὶ ἡ κριτικὴ ἔρευνα καὶ λύση τοῦ προβλήματος τῆς δυνατότητας τῶν συνθετικῶν κρίσεων a priori στὴν περιοχὴ τῆς φυσικῆς.

Τὸ δεύτερο μέρος τῆς Υ. Λ., ἡ Υ. Δ., εἶναι ἡ κριτικὴ τῆς τρίτης γνωστικῆς δυνάμεως τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ λόγου, καὶ ἡ κριτικὴ ἔρευνα καὶ λύση τοῦ προβλήματος, ἂν ἦναι καὶ πῶς εἶναι δυνατὸς οἱ συνθετικὲς κρίσεις a priori στὸν κόσμον τῆς μεταφυσικῆς καὶ ἂν συνεπῶς ἦναι δυνατὴ ἢ μὴ ἡ θεμελίωση τῆς μεταφυσικῆς ὡς ἐπιστήμης. Ἐπίσης στὴν Ὑπερβατ. Διαλεκτικὴ κρίνεται καὶ ὅλη ἡ δογματικὴ μεταφυσικὴ.

2. ΥΠΕΡΒΑΤΙΚΗ ΑΙΣΘΗΤΙΚΗ¹

Ἡ Υ. Α. εἶναι ἡ κριτικὴ ἔρευνα τῶν στοιχείων καὶ τῶν a priori ἀρχῶν τῆς καθαρῆς αἰσθητικῆς γνώσης τῶν ὄντων καὶ ἡ κριτικὴ λύση τῶν δυὸ μεγάλων γνωσιοθεωρητικῶν προβλημάτων τῶν πηγῶν καὶ τῶν ὁρίων τῆς a priori γνώσης τοῦ ἀνθρώπου στὸν κύκλον τῆς αἰσθητικότητας.

Ἡ αἰσθητικότητα, κατὰ τὶς γενικὲς γνωσιολογικὰς ἀρχὰς τοῦ Κάντ, εἶναι ἡ ἱκανότητα καὶ ἡ δύναμη τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος νὰ δέχεται ἐντυπώσεις

1. Εἶναι ἀνάγκη νὰ διασαφηνιστῆ, ὅτι ἐδῶ δὲν πρόκειται νὰ δώσουμε μιὰ τελεία καὶ λεπτομερειακὴ ἀνάλυση τῆς Κ. Κ. Λ. Ἐδῶ θὰ ἐκθέσουμε μόνο τὶς γενικὲς γραμμὰς τῆς Κ. Κ. Λ. μέσα στὸ γενικὸ πλαίσιο καὶ τὸ γενικὸ σκοπὸ τῆς μελέτης αὐτῆς.